

<https://helda.helsinki.fi>

Kirjallisuuden historian marginaaleista osaksi aktiivista pöykulttuurista muistia arkistot ja rekilauluihin vi

Karhu, Hanna

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
2022-10-20

pöyKarhu , H 2022 , Kirjallisuuden historian marginaaleista osaksi aktiivis
arkistot ja rekilauluihin viittaava kaunokirjallisuus . julkaisussa N Hämäläinen & L Tarkka
(toim) , Kaanon ja marginaali : Kulttuuriperinnön vaiennetut äänet . Kalevalaseuran vuosikirja
, Vuosikerta. 101 , Suomalaisen Kirjallisuuden Seura , Helsinki , Sivut 92-109 . <https://doi.org/10.21435/ksvk.101>

<http://hdl.handle.net/10138/352056>
<https://doi.org/10.21435/ksvk.101>

cc_by_nc_nd
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Kirjallisuudenhistorian marginaaleista osaksi aktiivista kulttuurista muistia

Arkistot ja rekilauluihin viittaava kaunokirjallisuus

Kirjallisuudenhistorian ja -tutkimuksen painopisteet ovat sidoksissa vallitsevan ajankohdan arvoihin ja paradigmoihin sekä niihin prosesseihin, jotka pitävät tiettyjä kirjallisen tai suullis-kirjallisen kulttuurin ilmiöitä aktiivisessa kulttuurisessa muistissa. Vaikka kirjallisuuden osalta aktiivinen kulttuurinen muisti, ne kulttuuriset tekstit, jotka aktiivisesti muistetaan ja otetaan mukaan menneisyyden narratiivin rakentamiseen, kytkeytyy paljolti kaanoniin, on passiivisesta muistista, kuten arkistoista, usein löydettävissä jälkiä marginaaliin unohdettuna tai jätetyistä kirjallisista ilmiöistä. Toisin kuin pelkkiin julkaistuihin teoksiin keskittyvä tutkimus, arkistotutkimus voi tuottaa laajempaa ymmärrystä niin kirjallisuudenhistoriasta kuin kirjallisuudesta (ks. esim. Hyttinen & Kivilaakso 2010).

Tarkastelen artikkelissani kirjallisuudenhistoriallisen unohtamisen ja muistamisen prosesseja ja mekanismeja, sekä niihin vaikuttavia tekijöitä suomenkielisen kirjallisuuden ja rekilauluperinteen suhteen kautta. Nuoret lyyrikot Eino Leino, Otto Manninen, Larin-Kyösti, Ilmari Kianto sekä monet vähemmän nimekkäät runoilijat, kuten Antti

Rytkönen ja Lauri Soini, kirjoittivat 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa rekilauluja muistuttavaa runoutta (Karhu 2019a; Karhu 2021; Hämläinen & Karhu 2021; Karhu & Kuismin 2021; Lyly 1983). Myös esimerkiksi Johannes Linnankosken näytelmässä *Laulu tulipunaisesta kukasta* (1905) ja Artturi Järviluoman *Pohjalaiset*-näytelmässä (1914) viitataan rekilauluperinteeseen (Karhu, tulossa). Kaunokirjallisuuden yhteydet rekilauluperinteeseen ovat olleet kuitenkin pitkään tutkimuksen marginaalissa, unohdettuina tai esiintyen lyhyinä sivuhuomautuksina. Käytän termiä rekilaulukirjallisuus tästä 1890-luvulla ja 1900-luvun alkuvuosikymmeninä kirjoitetusta kirjallisuudesta, jossa viitataan suulliseen rekilaulukulttuuriin. Artikkelini pohjaa edellä mainittujen kirjailijoiden arkistojen ja niissä olevien käsikirjoitusten tutkimukseen.

Rekilaulu oli 1800-luvulla suuressa suosiossa. Tämän lyhyen riimillisen kansanlaulun tunnusomainen piirre on sen laulutapa, rekimitta, joka koostuu kahdesta laulettaessa yhtä pitkää säeparista (H. Laitinen 2003, 282–296). Rekilaulun teksti koostuu vastavasti usein kahdesta osasta, joista ensimmäi-

nen pohjustaa lopussa esitettyä argumenttia (Sykäri, tulossa). Rekilauluissa kuvattiin usein nuorta rakkautta iloineen ja pettymyksineen (Asplund 2006):

Sileällä sileällä järven jäällä se haavanlehti luistaa
Sitä hetkee ei tytölle tule, ettei heili muista. (Otto Mannisen arkisto A1908, SKS/KIA)

Osa perinteestä oli rivoa seksuaaliperinnettä, ja siksi rekilauluihin suhtauduttiin varsin risti-riitaisesti 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa:

Kasvoi ne ennen tämän kylän pellot pellavaa ja liinaa

Sai sitä ennen tässäkin kylässä vittua ja viinaa. (Kaarlo Jung, KT 231, 1939–1942, 9, SKS/KRA)

Vaikka kirjailijat hyödynsivät perinnettä kirjallisuudessaan, kansanvalituksellisesti sävytyneissä puheenvuoroissa rekilauluja pidettiin monin tavoin paheellisina, epämiellyttävinä ja esteettisesti vääränlaisina (Karhu & Kuismin 2021). Suhtautumista rekilauluihin voidaan, kirjailijoiden kiinnostuksesta huolimatta, pitää ulossulkevana. Rekilaulut olivat (suhteellisen) vaikeaa, jopa häpeällistä kulttuuriperintöä (ks. vaikeasta kulttuuriperinnöstä esim. Peltonen 2020, 238–241). Kansansivistyksellisesti motivoituneella toiminnalla, jolla kitkettiin rahvaan siveetöntä käytöstä ja kannustettiin oikeantyyppiseen ajanvietteeseen, kuten siveellisen kirjallisuuden lukemiseen, pyrittiin aktiivisesti kieltämään myös rekilaululta paikka kansakunnan aktiivisessa muistissa sekä kaanonissa (Karhu & Kuismin 2021).¹ Rekilaulut olivatkin lähes koko 1900-luvun tutkimuksen marginaalissa esimerkiksi folkloristi-

sen lyriikan tutkimuksen keskittyessä pitkälti kalevalamittaiseen runouteen (Hämäläinen & Karhu 2021). 1980-luvun jälkeen rekilaulut löydettiin musiikkitieteellisessä ja folkloristisessa tutkimuksessa, pääasiallisesti Heikki Laitisen (esim. 1986), Anneli Asplundin (esim. 1981) ja Vesa Kurkelan toimesta (1989) (ks. myös Sykäri, tulossa; Hämäläinen & Karhu 2021; Karhu & Kuismin 2021).²

Tarkastelen tässä artikkelissa ensin, miten suomenkielisen kirjallisuuden ja rekilauluperinteen suhdetta on kirjallisuudenhistoriassa ja aiemmassa tutkimuksessa käsitelty sekä minkälaisia syitä ilmiön sivuuttamisen taustalla voidaan havaita. Jälkiä kaunokirjallisuuden ja rekilauluperinteen yhteyksistä on säilynyt kirjailijoiden henkilöarkistoissa: ne sisältävät esimerkiksi vihkoja ja kirjeitä, joihin on kirjoitettu rekilauluja. Tarkastelenkin lisäksi myös, mikä merkitys näillä alun perin yksityisiksi tarkoitetuilla arkistoaineistoilla on unohtetuille tai sivuutetuille kirjallisuudenhistoriallisille yhteyksille ja miten suullisesta perinteestä ammentavan kirjallisuuden hybridinen luonne suullis-kirjallisena aineistona sekä arkistoitujen käsikirjoitusten luonnonmaisuuksien vaikutus on vaikuttanut ja vaikuttaa siihen, millaisena ilmiö näyttäytyy osana sekä kirjallisuudenhistoriaa että arkistoinstituutiota. Artikkelini avaa niitä prosesseja, joilla suomenkielisen kirjallisuuden ja rekilauluperinteen suhdetta kulttuurisessa muistissa on rakennettu, pitkälti erilaisten ulossulkemisten prosessien kautta, mutta korostaa myös arkistojen ja niissä olevien teoskäsikirjoitusten merkitystä unohtuneiden kulttuuri- ja kirjallisuushistoriallisten ilmiöiden tutkimukselle.

Artikkelini liittyy kulttuurisen muistin tutkimuksen kysymyksenasetteluihin sekä kaanonin ja marginaalin määrittelyihin. Hyödynnän kirjallisuudentutkimuksen piirissä käytettyä kulttuurisen muistin tutkimuksen käsitteistöä ja eritoten kirjallisuudentutkija ja kulttuuriantropologi Aleida Assmannin (2010) näkemyksiä kulttuurisesta muistista, kaanoneista ja arkistosta. Kulttuurisella muistilla tarkoitan muistamisen tapoja ja instituutioita, joiden avulla kulttuuri rakentaa ja pitää yllä yhteyttä menneisyyteensä (Assmann 1995/1988; Korhonen 2016, 237).³ Kulttuurisen muistin termi pohjaa tietoiselle metaforalle, sillä kulttuuri ei voi muistaa samalla tavoin kuin yksilö (Korhonen 2016, 243). Muisti viittaa Kuisma Korhosen mukaan kulttuurisen muistin yhteydessä siihen, ”miten erilaiset sosiaaliset ryhmät luovat, säilyttävät ja välittävät tiettyyn ajallisuuteen, menneisyyteen ja historiallisiin tapahtumiin liittyviä mielikuvia omilla kulttuurisilla käytännöillään” (mt., 243).⁴

Kirjallisuudenhistoria, kaanon ja arkisto

Voidaan hyvällä syyllä sanoa, että rekilauluperinteen yhteyttä ja merkitystä ei ole kattavasti huomioitu kirjoitettaessa kirjallisuudenhistorioita. Kirjallisuudenhistoria onkin aina rajallinen ja sisältää erilaisia ulossulkemisen tai marginalisoinnin strategioita. Sen kirjoittamista ohjaavat tiedostamattomat taustaolekukset, mutta myös aivan tiedoiset arvostukset. (Kivistö & Polvinen 2014, 2.) Ulossulkemiseen vaikuttaa myös ilmiöiden tai tiettyjen kirjailijoiden asema kulttuurisessa muistissa. Unoh-

tuneen olemassaoloa on mahdoton tiedostaa. Unohtuneen tai unohdetun muuntuminen osaksi kirjallisuudenhistoriallista tietoisuutta ja aktiivista kulttuurista muistia vaatii ilmiön havaitsemista sekä siitä tehtyä tutkimusta.

Kirjallisuudenhistoria ja kaanon kytkeytyvät vahvasti toisiinsa. Kirjallisuudenhistoriat ottavat kantaa kaanoniin joko rakentamalla narratiivinsa sen ympärille tai kirjoittamalla sitä uusiksi, nostaen esimerkiksi aiemmin ulkopuolelle jääneitä kirjailijoita tai teoksia kaanoniin mukaan (esim. Nevala 1989). Kirjallisuudenhistorian ja kaanonin rakentumisessa on myös samanlaisia mekanismeja. Kuten kirjallisuudenhistoria, myös kirjallisuuden kaanon on selektiivinen ja rakentuu ulossulkemisen pohjalle (Bloom 1994, 37). Kaanon nostaa tiettyjä teoksia, tekijöitä ja ilmiöitä esiin samalla kun vaikenee muista. Kaanonien avulla on pyritty osoittamaan jonkin tietyn valtion kansallista erinomaisuutta, mutta niillä on merkityksensä myös kirjallisuuden opetuksessa, joka on perinteisesti rakentunut kanonisoidujen teosten ympärille (Grabes 2010, 312–313).

Kulttuurisen muistin tutkimuksen kontekstissa on korostettu kaanonien tärkeyttä kulttuurisen muistin muokkaamiselle ja ylläpitämiselle (Grabes 2010, 311). Tässä artikkelissa tarkastellaankin kulttuurista muistia ja kaanonin kirjallisuushistorian ja arkiston näkökulmista. Kaanonin avulla kontrolloidaan, mitkä tekstit pidetään kollektiivisessa muistissa ja otetaan vakavasti (mt., 314). Aleida Assmann kirjoittaa kollektiivista identiteettiä rakentavan kaanonin edustavan kulttuurin työmuitia, kulttuurisen muistin aktiivista osaa, johon mahtuu vain pieni määrä normatiivisia teks-

tejä. Näitä tekstejä hyödynnetään aktiivisesti aina uudenaikaisissa yhteyksissä (Assman 2010, 100.) Assmann määrittelee *kaanoniksi* aktiivisesti toimivan kulttuurisen muistin, joka tekee menneisyydestä tässä hetkessä läsnä olevan, ja *arkistoksi* passiivisen kulttuurisen muistin, joka säilöö muistia, mutta ei tee siitä nykyhetkessä läsnä olevaa tai aktiivista (mt., 98).

Kanonisointiin kuuluu Assmanin mukaan kolme tekijää: valinta, arvo ja pysyvyys. Kanonisoidut ilmiöt ovat käyneet läpi tiukan valintaprosessin, ne edustavat tiettyjä arvoja ja ovat pitkälti pysyviä, eivätkä alttiita maun vaihteluille, lukuun ottamatta kuitenkin esimerkiksi juuri kirjallista kaanonaa. (Assmann 2010, 100.)⁵ Ne kriteerit, joilla aktiivisessa kulttuurisessa muistissa pidettävät ja kiertävät ilmiöt valikoituvat ja joilla osa ilmiöistä jää passiiviseen muistiin, eivät ole selkeitä eivätkä ehdottomia (mt., 104). Harold Bloomin mukaan kirjalliseen kaanoniin pääsyn edellytyksenä ovat kuitenkin tietyt esteettisen taituruuden piirteet (Bloom 1994, 29).

Kulttuurista muistia hallitsevat samanlaiset lainalaisuudet kuin yksilön muistia: molempien luonnolliseen toimintaan kuuluu unohtaminen. Jotain on pakko unohtaa, jotta muistikapasiteettia olisi käytettävissä uusien asioiden prosessoinnille. (Assmann 2010, 97.) Kulttuurinen muisti on tämänkin vuoksi selektiivinen. Unohtamisen ja muistamisen rajamailla sijaitsee kuitenkin tila, jossa kulttuurisen pitkäkestoisen muistin passiivisempi osa säilyy: arkisto (mt., 101, 103).⁶ Kun kaanon sisältää kulttuurisen muistin aktiiviseen työmuistiin kuuluvan rajatun joukon tekstejä, kuten kirjallisia klassikoita, arkisto säilyttää

aineistoja, jotka eivät täytä näitä kriteerejä mutta jotka on koettu sen verran tärkeiksi tai kiinnostaviksi, ettei niiden ole annettu kadota jäljettömiin (mt., 101).⁷

Arkistossa olevat aineistot ovat osa kulttuuria kuitenkin toisin tavoin kuin kaanoniin kuuluva aktiivinen kulttuurinen muisti. Historiallisen arkiston aineistot ovat menettäneet alkuperäisen ja aktiivisen paikkansa kulttuurissa ja astuneet uuteen kontekstiin, joka pitkittää niiden elinikää (Assmann 2010, 103). Säilyneillä aineistoilla on aina mahdollisuus osallistua menneisyyden kertomusten uudelleenmäärittelyyn tai siirtyä jopa unohduksesta osaksi aktiivista kulttuurista muistia. Assman korostaa tutkijan roolia tässä prosessissa. Vaikka aineistot luetteloidaan arkistossa, ne ovat hänen mukaansa passiivisessa tilassa, kunnes tutkijat tai taiteilijat tutkivat niitä ja määrittelevät aineistojen informaatiolle paikan kulttuurisessa muistissa kehystämällä ne uudenaikaisessa kontekstissa (Assmann 2010, 103).

Arkisto ei kuitenkaan ole passiivisessa tilassa oleva tietovaranto, vaan aktiivinen ja muuntuva entiteetti (Hupaniittu & Peltonen 2021). Arkistot eivät synny tyhjästä, ja vasta moninainen arkistossa tapahtuva työ, esimerkiksi kartunnan suunnittelu, luettelointi ja aineistojen säilyvyydestä huolehtiminen tekevät aineistojen tutkimisen mahdolliseksi (ks. esim. Taylor 2013). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen arkistoja tutkinut Riikka Taavetti on todennut, ettei arkistoihin jää jälkiä, vaan niitä jätetään tai säilytetään (Peltonen 2021, 65; Taavetti 2013, 11). Arkistollisen käänteän myötä arkistot ymmärretäänkin nykyään lähteiden sijaan subjekteina (Mikkola 2021, 168).

Marginaaliin jääneiden aineistojen löytämisen kannalta on tärkeää huomioida myös paradigmojen ja tutkimusintressien muutoksen merkitys. Kun yleinen tutkimusilmapiiri kannustaa tutkimaan tietynlaisia aiheita ja ilmiöitä (kuten erilaisia vähemmistöjä), tutkijat kiinnittävät kyseisiin aiheisiin ja ilmiöihin enemmän huomioita myös arkistoissa. Aineistojen ”löytyminen” linkittyy tutkimusparadigmojen muutoksiin ja uusiin tapoihin hahmottaa ja nähdä aineistot. Kati Mikkola kirjoittaakin vähemmistöjen rooleja muuttavassa arkistopolitiikassa käsittelevässä artikkelissaan, Eric Ketelaariin viitaten, arkistotutkimuksen performatiivisen käänteen tuottaneen havainnon siitä, että asiakirjat on mahdollista ”keksiä uudelleen” uusissa performatiivisissa yhteyksissä (Mikkola 2021, 169). Toisaalta myös sattumalla on roolinsa. Henkilöarkistojen yleinen heterogeenisuus johtaa siihen, että tutkija saa usein eteensä toisenlaista aineistoa kuin hän on alun perin tullut arkistoon tutkimaan. Tämä mahdollistaa erilaiset löydöt.

Rekilaulukirjallisuus kirjallisuudenhistoriassa

On selvää, että kirjallisuudenhistorioissa ei voida luoda kuvaa kattavasti ”kaikesta” kirjallisuudesta. Kirjallisuudenhistoriasta suljetaan ulos asioita erilaisin metodein ja syin. Keskityn tässä yhteydessä tarkastelemaan kolmea tekijää, jotka nivoutuvat toisiinsa suhteessa rekilaulukirjallisuuden ulos sulkemiseen: sopimattomuutta, epäkiinnostavuutta sekä unohtumista.

Suomenkielisen kirjallisuuden yhteydet uudempaan kansanlauluun, ennen kaikkea rekilauluperinteeseen, olivat aikanaan niin laaja ilmiö, että voidaan puhua rekilaulutrendistä (Viljanen 1959, 47), jonka vuoksi 1890-luvulla ”monet – – taidelyriikan tuotteet ovat muuntuneet miltei kansanlauluiksi” (Lappalainen 1999, 35). Historiassa suositutkin lajit tai ilmaisutavat saattavat unohtua ja muuttua pelkiksi arkistoiduiksi jäljiksi kulttuurin passiiviseen muistiin ja maininnoiksi kirjallisuudentutkimuksen marginaaleihin. Vaikka rekilaulujen poetiikkaa toisintavien runojen kirjoittaminen oli hyvin yleistä 1800-luvun lopulla, trendi hiipui 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen myötä. Rekilaulukulttuuri menetti suosiotaan uusien ajanviettotapojen myötä. Kirjallisuudessa uudet kirjalliset mallit ottivat tilaa ja kansanlauluja muistuttava ilmaisu muuttui vanhanaikaiseksi. Suosion lopahdettua rekilaulujen merkitykseen suomenkieliselle kaunokirjallisuudelle ei ole sannottavasti kiinnitetty huomiota. Kuten on jodotettu, kulttuurinen muisti on selektiivistä, ja muistin kapasiteetti on myös kulttuurisen muistin tapauksessa rajallinen. Unohtumiseen niveltyy kuitenkin piirteitä, jotka osoittavat siihen liittyvän ainakin osittain myös arvolutuneita tekijöitä. Hyödynnän näiden unohtamisen mekanismien yhteydessä termejä aktiivinen ja passiivinen unohtaminen, joita Aleida Assmann käyttää kulttuurisen muistin yhteydessä. Aktiiviseen unohtamiseen kytkeytyvät sensurointi, tuhoaminen ja olemassaolon kieltäminen. Passiiviseen laiminlyönti ja välinpitämättömyys. (Assmann 2010, 97–98). Myös vaikeneminen eli hiljaisuus on passiivi-

sen unohtamisen keskeinen ulottuvuus (Hupa-
niitty & Peltonen 2021, 11).

On huomioitava, että kaunokirjallisuuden ja rekilaulukulttuurin yhteyksien ignorointi on kulkenut käsi kädessä rekilauluperinteen unohtamisen kanssa. Vaikka rekilaulut olivat 1800-luvulla ja vuosisadanvaihteessa rahvaan kukoistavin (suullisen) runoilmaisun muoto (Asplund 2006), nykypäivänä harva edes on kuullut rekilauluista, saati tietää mitä niillä tarkoitetaan. Aikansa elinvoimainen laulukulttuuri onkin tänä päivänä lähes kuollutta, vain kansanmuusikoiden ylläpitämää perinnettä. Maaailma ja sen kulttuuriset käytänteet ovat toisenlaiset kuin 1800-luvun lopulla. Rekilaulujen unohtuksessa on siis kyse osin passiivisesta unohtamisesta, muuntunut kulttuuri ei muista historiaansa tältä osin.

Rekilauluperinteen hahmottaminen epäkelpona perinteenä on johtanut myös aktiivisempiin unohtamisen prosesseihin, jotka ovat puolestaan vaikuttaneet siihen, millä tavoin rekilauluperinteen ja kaunokirjallisuuden yhteydet on haluttu huomioida. J. V. Snellmanin näkemyksiä seuraten koko 1800-luvun ja pitkälle 1900-luvulle vaikutti ajatus kansalliskirjallisuuden siveellisyyden tärkeydestä. Siveellisyyden käsite kytkeytyi vahvasti ajatukseen kansakunnasta (Pulkinen & Sorainen 2011, 28) ja kaunokirjallisuuden nähtiin vaikuttavan sukupuolisiveellisyyteen (Jalava 2011, 94.) Rekilaulukulttuuri yhdistettiin puolestaan 1800-luvun lopulla toistuvasti siveettömyyteen (Karhu & Kuismin 2021). Kuten olen tuonut esiin aiemmin (Karhu & Kuismin 2021, 37), kaikesta rekilaulua muistuttavasta ilmaisusta tuli kansanvalistuksellisessa keskustelussa

torjuttavaa, koska se muistutti paheksuttujen laulujen ilmaisua. Sara Ahmed on kirjoittanut inhon affektiivisen tarttumisen prosesseista, jossa mikä tahansa etovan kanssa kosketuksissa ollut voi muuttua etovaksi ja pelko tätä tarttumisprosessia kohtaan johtaa etovien asioiden karttamiseen (Ahmed 2018/2004, 115). Tästä inhon ja pelon mekanismista kielivät mahdollisesti E. A. Saarimaan (1923) ja Viljo Tarkiaisen (1934, 56) näkemykset 1900-luvun alussa. Molemmat pitävät rekilaulujen merkitystä suomenkieliselle taidेरunoudelle vähäisenä. Yhteyksien korostaminen olisi tartuttanut rekilauluihin yhdistetyn etovuuden niihin viittaavaan runouteen.

Aktiiviseksi unohtamiseksi voidaan laskea myös se, ettei rekilauluja sisältävää kansanrunokokoelmaa ole laadittu. Vaikka 1800-luvulla suullista perinnettä tekstualisoitiin aktiivisesti kalevalamittaisen runouden osalta erilaisissa julkaisuissa, rekilauluista ei vastavanlaista kokoelmaa saatu aikaiseksi, vaikka useilla toimijoilla, Lönnrotista lähtien, tällaisia pyrkimyksiä oli. Toimitetun ja julkaistun rekilaulukokoelman puuttuminen on syventänyt rekilaulujen unohtamista entisestään. (Hämäläinen & Karhu 2021.)

Rivojen konnotaatioidensa ja sopimattomuutensa lisäksi rekilauluilla oli myös ominaisuuksia, jotka kirjallisen modernismin myötä naulasivat viimeisen nitin unohtamisen arkkuun: laulullisuus ja riimillisuus. Vuosisadanvaihteen laulullinen estetiikka koettiin modernismin myötä vanhanaikaiseksi ja ahtaan nationalistiseksi (Kirstinä 2014, 187). Taidenäköyksissä oli kuljettu pitkä matka herderiläisestä kansanlaulun ihannoinnista ja kansan

äänen representoimisesta, joita kielellistivät niin Goethe, Heine ja Petöfi kuin Runeberg, Leino ja Manninenkin. Runojen esteettiset periaatteet haluttiin rakentaa uudelle pohjalle Kuvallisuus nostettiin uudeksi esikuvaksi ja esimerkiksi rytmiin liittyvät kysymykset ohitettiin kotimaisessa tutkimuksessa pitkään (Kainulainen 2011, 7–9). Tällä hetkellä niin rytmin kysymyksiin kuin musiikin ja kirjallisuuden intermediaalisuuteen on ryhdytty jälleen kiinnittämään huomiota (ks. Kainulainen ym. 2018).

Kiinnostavaa tutkimani ilmiön marginaaliaseman kannalta on se, että se on monin tavoin kaanonin liepeillä, mutta silti vahvasti marginaalissa. Kansanlaulun merkitystä koko eurooppalaisen kirjallisuuden historiassa ei varmasti kiellä kukaan. Kotimaisessa kontekstissa kansanlaulun ja kansanperinteen yhteydessä on kiinnitetty kuitenkin huomiota lähes yksinomaan kalevalaiseen perinteeseen ja ennen kaikkea *Kalevalaan* (ks. esim. Tanner 1960; Vapaasalo 1961). Vaikka itse ilmiö on ollut unohtuneissa, ovat tutkimani kirjailijat kanoisoituja: Eino Leino, Otto Manninen, Ilmari Kianto ja Larin-Kyösti. Kyseisten tekijöiden tuotantojen kohdalla huomio on kuitenkin kiinnitetty muihin puoliin kuin varhaistutannon rekilauluyhteyksiin. Leinon kohdalla keskeisimpänä referenssinä on nähty juuri kalevalainen perinne, suomalaisen suullisen perinteen kanonisoiduin osa, Mannisen kohdalla yleiseurooppalainen symbolismi. Kianto on haluttu nähdä pitkälti yhteiskunnallisena prosaistina (ks. esim. Hyöty 2015).

Ilmiön unohtumiseen kytkeytyy myös se, miten kirjallisuuden ja kansanperinteen suh-

de on määritelty osana kirjallisuudenhistoriaa. Suullinen perinne ja sen merkitys on asemoitu kotimaisessa tutkimushistoriassa suhteessa kirjallisuuteen eri tavoin. Suullinen perinne ja kirjallisuus nähtiin pitkään saman kolikon kääntöpuolina. Jo ennen *Kalevalan* ilmestymistä kansanperinne, erityisesti kansanrunous hahmotettiin osana kaunokirjallisuutta (Apo 2006, 216).⁸ Tämä ajattelu vaikuttaa edelleen *Suomen kirjallisuus* -antologiassa (1963), jonka ensimmäisessä osassa esitellään kattavasti suullista perinnettä, sekä Kai Laitisen *Suomen kirjallisuuden historiassa* (1981), jossa Satu Apo tarkastelee suomenkielisen suullisen perinteen lajeja ja Gun Herranen ruotsinkielistä perinnettä.⁹ Laitinen myös mainitsee teoksessaan uudemman kansanlaulun ja kansanlaulutyylin käsitellessään Eino Leinoa ja Larin-Kyöstiä (K. Laitinen 1981, 259, 292). *Suomen kirjallisuushistoriassa* (I–III, 1999) suulliseen perinteeseen ei enää kiinnitetty laajaa huomiota.

Yksi syy suullisen perinteen muuntuneelle roolille suomenkielisen kirjallisuuden kaanonissa on mahdollisesti se, että kirjallisuudenhistorioiden kirjoittamisessa ei ole enää keskitytty kansallisen erityislaadun kuvaamiseen (Grönstrand ym. 2016, 11; Hämäläinen, Karhu & Vuorikuru 2019, 27230.) Kansallisen paradigman muututtua vanhentuneeksi kirjallisuuden ja suullisen perinteen yhteydet ajautuivat joksikin aikaa kirjallisuudentutkimuksen marginaaliin.¹⁰ Folkloristikan uudet tutkimussuuntaukset tai juuri rekilauluja kohtaan syntynyt kiinnostus eivät myöskään herättäneet huomiota kirjallisuudentutkimuksen piirissä. Nykyperspektiivissä esimerkiksi tekstualisaatioon ja kirjoitusprosesseihin keskittyvä tai

ylirajainen näkökulma tarjoavat kuitenkin uudenlaisia tulkintaperspektiivejä suullisen perinteen ja kirjallisuuden yhteyksiin. Rekilauluperinteestä ammentavan kaunokirjallisuuden merkitys ja luonne näyttävät kiinnostavina, kun niitä tarkastelee uudemmassa lauluperinteestä ammentavan yleiseurooppalaisen kirjallisuuden eräänä ilmauksena. Symbolistit niin Ranskassa kuin Venäjällä hyödynsivät ja varioivat riimillisen kansanlaulun poettisia malleja (Akimova 2007). Erilaisten tekstin tuottamista tarkastelevien metodien avulla pystytään puolestaan analysoimaan, minkälaisien tekstualisointi- ja kirjoitusprosessien kautta suullista perinnettä muokattiin kirjalliseen muotoon (Hämäläinen & Karhu 2019).

Kirjailijoiden rekilauluyhteydet eivät ole kuitenkaan täysin jääneet huomaamatta esimerkiksi Ilmari Kiannon, Otto Mannisen, Eino Leinon ja Larin-Kyöstin runouden kohdalla (Hyöty 2015, 40; Lyly 1983; Laitinen 1981). Myös eräitä rekilauluja ja kaunokirjallisuutta sivuavia tutkimuksia on tehty, mutta ne sijoittuvat omalla tavallaan tutkimuksen marginaaliin, lukuun ottamatta Osmo Hormian (1960) tutkimusta rekilaulun poettiseen keinovalikoimaan kuuluneesta peonirytmistä suomalaisessa lyriikassa.¹¹ Unohdettu kirjailija, toimittaja ja rekilaulujen puolestapuhuja Lauri Soini (1875–1919) kirjoitti kaksi tieteellistä artikkelia rekilauluista sekä rekilauluja muistutuvia runoja (Hämäläinen & Karhu 2021, 298). Lauri Soini oli monin tavoin problemaattinen hahmo, ja hänen ratkaisunsa niin kirjalliskulttuurisella kuin poliittisella kentällä ovat vaikuttanut hänen tutkimustensa ja näkemystensä vastaanottoon (Kupi 1968).

Kirjallisuudentutkija Vihtori Laurila nosti puolestaan rekilaulut esiin rahvaanrunoiljoita käsittelevässä väitöskirjassaan *Suomen rahvaan runoniekat säätö-yhteiskunnan aikana 1 osa: Yleiset näkökohdat* (1959), jossa hän sivusi myös rekilaulukulttuuriin viittaavia kaunokirjallisia teoksia. Tutkiessaan rahvaanrunoilijoita Laurila ei edustanut kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen valtavirtaa. Pentti Lylyn artikkeli ”Otto Mannisen Pellavan kitkijä” (1983) on aiheen kannalta tärkeä, mutta lyhyt. Artikkelissa lähestytään runon yhteyttä rekilauluperinteeseen myös arkistoaineistojen avulla. Lisäksi Lyly käsitteli Mannisen varhaistuotannon yhteyksiä rekilaulurunouteen myös biografisesta orientoituneissa tutkimuksissaan, jotka jäivät, osin muuttuneiden tutkimusparadigmojen vuoksi, julkaisematta.¹²

Kirjallisuushistoriallisten ilmiöiden säilyminen aktiivisessa kulttuurisessa muistissa edellyttää aiheesta tehtyä (julkaistua) tutkimusta ja asemaa osana kirjallisuudenhistorian narratiivia. Jos nämä edellytykset eivät täyty, ei ilmiö säily elävänä osana kulttuurista muistia. Ulla-Maija Peltonen on todennut muistitietotutkimuksen kontekstissa, että ihmisillä on aina syitä unohtaa, muuttaa tai parannella menneisyyttään, ja hän kutsuu tätä prosessia muistin politiikaksi (Peltonen 2003, 13). Unohtaminen toimii samalla tavoin myös kulttuurisen muistin tapauksessa: muistin politiikka kytkeytyy aktiivisen kulttuurisen muistin ylläpitämiseen. Klassikkokirjailijoiden nuoruudentuotanto, joka ammensi renkutuksina ja rivolauluina pidetystä rahvaanomaisesta lauluperinteestä, ei varmasti ole ollut se puoli, jota on haluttu nostaa esiin. Yhteyksiä epämääräiseen laulu-

perinteeseen ei ole tutkittu, vaan on keskitytty yhteyksien tarkasteluun arvokkaan eepisen perinteen kanssa. Muutokselle tarjoaa aineistoa kulttuurisen muistin passiivisempi varanto: arkistot.

Kirjailijoiden muistiinpanot ja luonnos-käsikirjoitukset osana kulttuurista muistia

Kirsi Vainio-Korhonen (2021) viittaa arkistonjohtaja Michael Piggottin ajatuksiin artikkelissaan Ruotsin ajalla eläneiden säätyläisnaisten kadonneista ja unohtuneista kirjeistä korostessaan arkistointia ja arkistoaineistoihin perustuvaa tutkimusta prosesseina, jotka muuttavat asiakirjojen ja muistamisen alkuperäistä suhdetta. Yksityisen piirissä syntynyt aineisto ja muisto muuntuvat tutkimuksen myötä kollektiivisen muistin osaksi, henkilökohtaisesta tulee yhteistä. (Vainio-Korhonen 2021, 159–160; Piggot 2005, 325–327.)

Näin on myös tutkimieni aineistojen osalta, joissa alun perin yksityiset asiakirjat osallistuvat tutkimuksen myötä yhteisen, kulttuurisen muistin rakentumiseen. Aineistoissani yksityisyys nivoutuu myös keskeneräisyyteen, luonnosmaisuuuteen, ja ei-valmiin kirjallisen ilmaisun tärkeys kirjallisuudenhistorian uudelleenmäärittelyiden kannalta nousee esiin. Kirjailijoiden henkilöarkistoissa on nimittäin säilynyt rekilauluperinteen ja suomenkielisen kaunokirjallisuuden yhteyksien osalta kiinnostavaa, teosten syntyprosesseihin liittyvää aineistoa. Pentti Lylyn edellä mainitun artikkelin johdattamana päädyin tutkimaan Otto Mannisen arkistossa olevaa uudempia kan-

sanlauluja sisältävää vihkoa. Tutkin vihkoa aluksi geneettisen kritiikin kontekstissa, eli analysoiden, miten Otto Manninen oli runojensa kirjoitusprosessissa uudelleenkirjoittanut rekilauluja.¹³ Tutkittuani kyseistä vihkoa ryhdyin kartoittamaan muita arkistoissa olevia aiheeseen liittyviä aineistoja, joita löytyikin. Aineistot avasivat ikkunan ilmiöön, joka oli unohtunut ja unohdettu ja täten kirjallisuudenhistorian marginaalissa.

Otto Mannisen arkistossa on kansanlauluviikon lisäksi myös erilaisia käsikirjoituksia, joihin Manninen on rekilaulurunouttaan luonnostellut. Larin-Kyöstin (Kyösti Larsonin) aineistoja on sekä SKS:n arkistossa että Kansalliskirjaston käsikirjoituskokoelmassa. Myös hänen aineistoissaan on kansanlaulumuistiinpanoja, omien runojen luonnoksia, ja näiden välille sijoitettavaa hybridistä aineistoa. Johannes Linnankosken arkistossa on puolestaan naispuolisten informanttien kirjeitse lähettämiä kansanlauluja. Kirjeiden sivuille on merkitty lauluja, jotka löytyvät myös upotettuna teokseen *Laulu tulipunaisesta kukasta* (1905). Artturi Järviluoman arkiston *Pohjalaisia*-näytelmän käsikirjoituskorpus sisältää kansanlauluja, jotka eroavat osin julkaistussa teoksessa esiintyvistä lauluista. (Karhu, tulossa.)

Julkaisemattomien arkistoaineistojen tekstiväliset verkostot operoivat toisella tavoin kuin julkaistuissa teoksissa. Yllättävien tekstityyppien, kuten tässä kirjailijoiden henkilöarkistossa sijaitsevien perinnemuistiinpanojen ja kaunokirjallisten teoskäsikirjoitusten välille avautuu merkityksellisiä yhteyksiä. Tutkimissani tapauksissa kaunokirjallisen ilmaisun syntyprosessit linkittyvät lisäksi egodoku-

Hukkani on muisto aron teltti
 Toki toisen ihmisen kättä
 kauri unan siitä itävänsä
 Vaan muiston hokan väkensä

Likka se on kuin jalkaan
 ja paise se on kuin jalka
 uskallatkaa paisekka tulla
 kurti riili hokan kuin tuuri.
 Likka se on kuin jalkaan
~~se on jalkaan~~ ja jalka
 se on kuin hokan. Ei saa
 menmä hokan tulla
 riisoo la aron meillä.

Kyösti on rakkaita hokan
 kinnella itki mun ikä rani
 hokan se hokan jalkaan
 joko on mun ystäväni

Hukkani hokan hokan jalkaan
 ka taitein hokan hokan
 hokan jalkaan me itkee hokan
 hokan, hokan riittäin hokan
 hokan

Kyösti Larsonin (Larin-Kyöstin) käsikirjoitusten joukossa on eri käsioloilla kirjoitettuja rekilaulumuistiinpanoja. Kansalliskirjasto, Karl Gustaf Larsonin arkisto.

mentteihin, sillä rekilaulukirjallisuuteen on vaikuttanut myös kirjailijoiden ja perinteen-taitajien kirjeenvaihto (Karhu 2019b; Karhu, tulossa). Arkiston kontekstissa kirjallisuuden ja rekilauluperinteen suhde näyttäytyykin erilaisten tekijöiden ja toimijoiden – kirjailijoiden, laulajien ja perinteenkerääjien – yhteistoimintana. Arkistoaineistoissa tekstien valikointi- ja kirjoitusprosessit ovat myös näkyvillä. Ilmiössä on toisaalta kyse kulttuurivaihdosta suullisen ja kirjallisen, niin sanotun rahvaan ja kirjallisen eliitin välillä, kansalliskirjallisuuden luomisesta suullista perinnettä hyödyntäen, mutta myös pitkän 1800-luvun ylrirajaisesta kiinnostuksesta kansan ääntä kohtaan (ks. Campbell & Perraudin 2012).

Arkistoaineistot ovatkin osa kerrostuvien ja risteytyvien kontekstien verkostoa, jossa tekstin luenta avaa monenlaisia tulkinnallisia mahdollisuuksia. Tutkimassani tapauksessa kysymykset kaunokirjallisen teoksen synnystä, perinteenkeräämisen käytännöistä ja esimerkiksi perinteentaitajien, laulajien tekijyydestä ovat kaikki läsnä. Tutkija on kuin moniaalle jakautuvan polun päässä. Mitä aineistokokonaisuutta lähteä seuraavaksi lukemaan ja minkälaista tulkintaa luomaan? Esimerkiksi rekilaulukirjallisuuden osalta tutkija voi tutustua SKS:n arkiston perinteen ja nykykulttuurin kokoelman rekilauluaineistoihin ja vertailla, minkälaisia muita toisintoja kirjailijoiden aineistoihin päätyneistä lauluista on olemassa, tai pitäytyä kirjailijan käsikirjoituskorpuksen parissa ja pyrkiä selvittämään henkilöarkiston aineistodokumenttien ja sille tallentuneen luonnoskirjoituksen merkityksiä tuotannon osana.

Vaikka arkistot ovatkin marginaaliin unohtuneiden tutkimusaiheiden aarreaitta, arkistotutkimukseen liittyy kuitenkin tiettyjä haasteita, jotka vaikuttavat aineistojen nostamiseen osaksi aktiivista kulttuurista muistia. Esimerkiksi se, ettei joitain aineistoja ole tutkittu, saattaa johtaa siihen, ettei niiden saavutettavuus ja käytettävyys ole parhaalla mahdollisella tasolla. Tämä hankaloittaa marginaalisten aineistojen tutkimista (vrt. Taavetti 2021). Muistamisen ja unohtamisen politiikka konkretisoituu arkistoissa monella tasolla (vrt. Assmann 2010; Hupaniittu & Peltonen 2021) ja kulttuurisen muistin hierarkiat heijastuvat arkistoinnissa käytänteisiin. ”Jokainen arkisto on sidoksissa paitsi omaan historiaansa ja kontekstiinsa, myös vallitsevan aikakauden ja yhteiskunnan vaatimukseen” kirjoittavat Ulla-Maija Peltonen ja Outi Hupaniittu (2021, 7). Erilaiset arkistolisisessa ajattelussa vaikuttavat arvottamisen muodot, kuten aineistojen käytettävyyden aste, sanelevat puolestaan sen, miten vaivattomasti tiedon äärelle pääsee. Aineistojen käytettävyyden parantaminen kulkee puolestaan usein käsi kädessä erilaisten tutkimushankkeiden kanssa, sillä kehitystyöt vaativat aina resursseja.

Myös arkistoaineistojen painamaton ja alun perin yksityinen luonne vaikuttaa tutkimukseen. Kun tutkija menee kirjastoon ja ottaa käteensä kirjan, hän tietää kirjastoluokituksen ja kirjan nimen pohjalta varsin hyvin minkälaisesta tekstityypistä kyseisen teoksen kohdalla on kyse. Takakansiteksti antaa lisätietoa teoksen sisällöstä. Luonnoksissa puolestaan esiintyy harvoin otsikoita tai muita luentaa ohjaavia aputekstejä. Käsikirjoitusten virtaa-

va kirjoitus ei myöskään aina noudata lukijalle tuttuja kirjallisia muotoja. Ilmaisua vasta hakee hahmoaan, toisinaan keskeneräisenä ja hapuillevana, toisinaan rajoja kokeilevana. Tällaiset tekstit haastavat oletuksia kirjallisen ilmaisun reunaehdoista, tavoista ja lajeista (ks. esim. Grésillon 1994; Karhu 2010, 68; Kivilaakso 2010). Tällaisten aineistojen lukemisprosessi eroaa julkaistujen tekstien lukemisesta ja vaatii toisenlaisia tulkinnallisia kehyksiä.

Tutkimani aineistot ovat lisäksi monella tavalla hybridisiä, sekä niiden tyylin ja kirjallisuuden lajien että arkistologian kautta tarkasteltuna. Hybridisyydestä johtuvan määrittelyn haasteen voi nähdä haasteena myös ilmiön asemoitumiselle kulttuurisessa muistissa ja kaanonissa. Kirjallisuushistorioiden synty kietoutuu nimittäin myös kirjallisuuden luokittelun kysymyksiin. Kun latinankielisiä johdantotekstejä kirjallisuuden perinteestä ja lajeista alkoi ilmestyä 1700-luvun alussa, yksi käytännön tavoite oli auttaa kirjastonhoitajia kirjojen luokittelussa. Kirjallisuudenhistoriat olivat siis jo alkuvaiheistaan lähtien yhteydessä niin luetteloinnin, arvottamisen kuin kanonisoinninkin prosesseihin. (Kivistö & Polvinen 2014, 2.) Haasteellisesti luokiteltavat tekstityypit voivat ajautua helpommin kirjallisuuskentän marginaaliin.

Rekilauluperinteeseen viittaavassa kaunokirjallisessa runoudessa suullisen perinteen poetiikka kietoutuu kirjallisuuden poetiikkaan. Ovatko aineistot kirjallisuutta (runo) vai jotain muuta (painettu rekilaulu)? Myös arkistoaineistot ovat hybridisiä sisältäessään sekä kirjallisuuteen laskettavaa aineistoa että suullisen perinteen piiriin kuuluvaa aineistoa. Samalla

liuskalla tai samassa vihossa saattaa olla kirjoitettuna sekä perinneaineistoa että runoluonnoksia. Arkistoinnin logiikan kannalta Otto Mannisen henkilöarkiston kansanlauluvihko on hyvä esimerkki hybridisestä aineistosta. Se onkin kopioitu myös SKS:n arkiston kulttuurin ja nykyperinteen kokoelmaan (Karhu 2019b). Suullis-kirjalliset hybridiset aineistot saattavat olla hankalasti määriteltäviä myös siksi, että ne asettuvat erilaisten oppialojen ja tekijyyksisyyksien väliin (kollektiivinen perinne/kaunokirjallinen runo, jolla tekijä). Voidaan myös kysyä, onko rekilaulurunous koettu myöhemmässä arvioinnissa vähempi-arvoiseksi kansanperinteen mukailuksi? Kansallisen paradigman ollessa vallalla aineistot eivät olleet tässä mielessä ongelmallisia, sillä sekä kirjallisuuden että perinteen nähtiin ilmentävän kansakunnan tai kansan ”ääntä”.

Kaunokirjalliset käsikirjoitusaineistot ovat myös hybridisiä, ja vaikka ne ymmärretään kirjallisuudeksi, niiden luonne tutkimuksen kohteena on edelleen jossain määrin ambivalentti: ovatko käsikirjoitukset oikeastaan kirjallisuutta vai esi-kirjallisuutta, kirjallista ilmaisua, jolla ei ole julkaistujen teosten legitiimiä asemaa tutkimuksen kohteena? Lisäksi kirjailijoiden arkistoaineistoja itsessään leimaavat usein erilaiset lajihybridit ja sumeat lajityypit. Ilmaisua hakee yksityisessä luonnoskirjoituksessa vielä muotoaan ja on kirjallisuudenlajien näkökulmasta usein hahmotonta. Vaikka kirjoitettaisiinkin jotain lajia kohden tai kokeillen eri lajien mahdollisuuksia, luonnoskirjoituksella ei ole vielä niitä reunaehtoja, joita julkaistu teos tarvitsee (tai ainakin tarvitsi pitkään osana kirjallisuusinstituutiota).

Hybridisestä ja ambivalentista luontees-
taan huolimatta kirjailijoiden keskeneräisistä,
työn alla olevista käsikirjoituksista, jotka oli
alun perin tarkoitettu vain heidän itsensä tai
korkeintaan lähipiirin luettaviksi, tulee kult-
tuurisen muistin tutkimuksen kontekstissa ai-
neistoja, jotka liittyvät laajempiin kirjallisuush-
istoriallisiin yhteyksiin. Aineistot muuntuvat
uudelleenkontekstualisoivan tutkimuksen
myötä teksteiksi, jotka osallistuvat kulttuuri-
sen muistin rakentamiseen. Passiiviseen muis-
tiin kuuluneet, monin tavoin marginaaliseksi
koetut tekstit tarjoavat mahdollisuuden kir-
jallisuudenhistorian uudelleenmäärittelylle ja
1800- ja 1900-lukujen vaihteen suullis-kirjallisia
yhteyksiä uudistavaan analyysiin. Aineistojen
olemassaolo arkistossa mahdollistaa niiden
löytymisen, ja eri aikakausien erilaiset arvot
ja painotukset ohjaavat puolestaan sitä, mikä
aineistojen rooli kulttuuriselle muistille min-
kin aikana on (Vrt. Assman 1988/1995, 130).¹⁴

Marginaaleista pois ja marginaaliin

Rekilaulukirjallisuuden osalta kaunokirjalli-
suus viittaa suullisen perinteen lajiin, joka on
aktiivisesti unohdettu kulttuurisesta muistista.
Rekilaulut olivat pitkään ulossulkemisen ja
marginalisoimisprosessien kohteena, ja tämä
on heijastunut väistämättä myös rekilauluihin
viittaavaan kirjallisuuden arvottamiseen, reki-
lauluviitteiden havaitsemiseen kirjallisuudes-
sa sekä rekilaulujen asemaan arkistossa. Ku-
ten artikkelissa on tullut esille, myös rekilaulu-
kirjallisuuden sivuuttamisessa voidaan havai-
ta sekä aktiivista että passiivista unohtamista.

Uuden rekilauluja kohtaan syntyneen kiin-
nostuksen myötä suomenkielisen kaunokir-
jallisuuden ja rekilauluperinteen yhteydet
ovat siirtymässä kuitenkin marginaaleista
pois, kulttuurin passiivisesta muistista osaksi
aktiivista muistia.

Tapaus osoittaa, miten kanonisointiproses-
sissa tietty osa kirjailijoiden tuotantoa noste-
taan jalustalle ja osa sivuutetaan. Kysymys
kaanonista ja marginaalista ei ole tutkimani
ilmiön ja oman tutkimusasetelmani suhteen
kuitenkaan yksioikoinen. Vaikka tutkimukse-
ni ovatkin nostaneet rekilauluperinteen Ka-
lvala-yhteyksien tarkastelun rinnalle, kaikki
artikkelissa mainitut kirjailijat ovat miespuo-
lisia klassikkoja. Tarkoitukseni onkin kartoit-
taa tulevissa tutkimuksissa, missä määrin ajan
naiskirjailijoiden tuotanto viittaa rekilaulupe-
rinteeseen, vai viittaako laisinkaan, ja miten
tämä yhteys näkyy vähemmän tunnettujen,
tai lähes unohtuneiden runoilijoiden (Lauri
Soini, Antti Rytönen ja Aku Päiviö) tuotan-
noissa.

Historiallisista aineistoista voidaan siirtää
katse myös tähän hetkeen ja tulevaisuuteen.
Mitkä ovat nykykirjallisuudentutkimuksen ja
syntymässä olevan kirjallisuudenhistoriallisen
ymmärryksen marginaalit, ja karttuuko mar-
ginaalissa olevasta aineistoja kulttuurin passi-
iviseen muistiin tulevaisuuden tutkijoille, vai
onko ne tuomittu unohdukseen? Entä mitkä
ovat nykykulttuurin trendit, jotka hautautuvat
vuosikymmeniksi kenties vaivaannuttavina,
muiden tärkeämmiksi koettujen ilmiöiden
varjoon? Kulttuurisessa muistissa esiintyy
liikettä aktiivisessa ja passiivisessa muistissa
pidettävien ilmiöiden ja tekstien välillä, ja

tässä hetkessä on hankala arvioida, mikä tulevaisuuden tutkijoista näyttää kiinnostavalta ja tärkeältä ajassamme ja mikä ei. Tietynlaisia kaanoneita on pyritty jo vuosikymmenet purkamaan ja antamaan ääniä unohtuneille tai marginaaleihin jätetyille, kiinnittämällä huomiota esimerkiksi nais- ja vähemmistökirjallisuuksiin. Koska kulttuurisen muistin kapasiteetti on rajallinen, jotain tullaan kuitenkin aina nostamaan ja jotain jättämään marginaaliin.

VIITTEET

- 1 Uudempien laulujen asemointi kalevalamittaista runoutta vähäisemmäksi runolajiksi näkyi myös kansanrunojen julkaisukäytännöissä 1800-luvulla (Hämäläinen ym. 2020, 40–41).
 - 2 Nyt on käynnissä rekilaulututkimuksen renessanssi, josta esimerkkinä ovat muun muassa Lotte Tarkan johtama Suomen Akatemian hanke ”Suullisen kulttuurin mykistetyt muusat. Ideologia, transnationalismi ja vaiennetut lähteet kansallisten kulttuuriperintöjen ja kirjallisuuksien luomisessa”, 2019–2023 (nro 322071), jonka osa tämäkin artikkeli on, sekä rekilauluja käsittelevät monitieteiset seminaarit 2021 ja 2022.
 - 3 Ks. kulttuurisen muistin tutkimuksesta kirjallisuudentutkimuksessa Korhonen 2016. Ks. myös Peltonen 2003.
 - 4 Kulttuurisen muistin tutkimuksen piirissä käytetään termejä *cultural memory studies* (Korhonen 2016, 238) tai *memory studies* (Savolainen & Taavetti 2018, 4). Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti määrittelevät jälkimmäisen näin (mt., 4): ”Memory studies -tutkimusten kohteet ulottuvat institutionaalisesta muistamisesta yksilöiden muistikäytänteisiin, museoista ja julkisista muistomerkeistä yksityisiin valokuviiin ja muisto-
- esineisiin sekä kirjallisuudesta ja taiteesta muistin välittymisen kysymyksiin ja psykologian ja kognitiotieteen kokeellisiin asetelmiin.”
 - 5 Ks. kirjallisen kaanonin muuntumisesta Grabes 2010, 311.
 - 6 Carolyn Steedman (2002) on määritellyt arkiton säilyttävän asioita, jotka eivät suostu katoamaan.
 - 7 Toisaalta henkilöarkistot sisältävät usein varsin sattumanvaraisesti säilyneitä aineistoja.
 - 8 Ks. 1800-luvun kirjallisuushistorioiden suhteesta kansan käsitteeseen Hämäläinen ym. 2020, 43–46.
 - 9 Ensimmäisessä teoksessa on rekilauluista pitkä yleisesittely (Hako 1963). Jälkimmäisessä rekilauluista kirjoitetaan kahden sivun verran. Ks. kuitenkin rekilauluista osana naisten suullista ja kirjallista perinnettä Apo 1989.
 - 10 Kuten rekilaulujenkin suhteen, uusi kiinnostus on nyt virinnyt suullisen perinteen ja kirjallisuuden yhteyksiä kohtaan (ks. esim. Hämäläinen, Karhu ja Vuorikuru 2019; Gottelier 2020; Bastman, Kallio & Lehtonen 2020).
 - 11 Auli Viikari (1987) on toki nostonut esiin kansanlaulujen merkityksen suomenkieliselle lyriikalle, mutta hän ei eksplisiittisesti kirjoita juuri rekilauluista.
 - 12 SKS:n arkistossa sijaitseva Lylyn laaja tutkimus runoilija Otto Mannisen nuoruudesta ja varhaistuotannosta on julkaisematon ja siksi marginaaliin jäänyttä kirjallisuudentutkimusta. Olen toimittanut ja lyhentänyt Tellervo Krogeruksen kanssa käsikirjoituksen ja sen on tarkoitus ilmestyä 2022 (Lyly 2022).
 - 13 Ks. geneettisestä kritiikistä Karhu 2010; Pulkkinen 2017; Deppman ym. 2004.
 - 14 SKS:n arkistojen rooli ja niistä löydetty aineistot olivat käänteentekeviä esimerkiksi kansankirjoittajia tutkineille hankkeille (ks. esim. L. Laitinen & Mikkola 2013).

AINEISTO

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto

Kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelma

Kyösti Larsonin arkisto

Johannes Linnankosken arkisto

Otto Mannisen arkisto

Perinteen ja nykykulttuurin kokoelma

Kaarlo Jungin kokoelma

Kansalliskirjaston käsikirjoituskokoelma

Karl Gustaf Larsonin arkisto

KIRJALLISUUS

- Ahmed, Sara 2018/2004. *Tunteiden kulttuuripoliitikka*. Suomentanut Elina Halttunen-Riikonen. Tampere, niin & näin.
- Akimova, Anna 2007. *La chanson populaire et la poésie symboliste en France et en Russie (1880–1914)*. Lille, Atelier national de Reproduction des Thèses.
- Apo, Satu 1989. Uusi kansanlaulu: arkkiveisut ja rekilaulut. Teoksessa Maria-Liisa Nevala (toim.), *Sain roolin, johon en mahdu: suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Helsinki, Otava, 278–283.
- Apo, Satu 2006. Kansanlaulujen ääni 1700-luvun kirjallisuudessa – Johdatus Macphersonin, Percyn ja Herderin runojulkaisuihin. Teoksessa Sakari Ollitervo ja Kari Immonen (toim.), *Herder, Suomi, Eurooppa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1060. Helsinki, SKS, 216–264.
- Asplund, Anneli 1981. Riimilliset kansanlaulut. Teoksessa Anneli Asplund ja Matti Hako (toim.), *Kansanmusiikki*. Helsinki, SKS, 62–124.
- Asplund, Anneli 2006. Runolaulusta rekilauluun – kansanlaulun murros. Teoksessa Heikki Laitinen, Timo Leisiö, Hannu Saha ja Simo Westerholm (toim.), *Suomen musiikin historia 8: Kansanmusiikki*. Helsinki, Werner Söderström, 108–165.
- Assmann, Aleida 2010. Canon and Archive. Teoksessa Astrid Erll, Ansgar Nünning ja Sara B. Young (toim.), *A Companion to Cultural Memory Studies*. Berlin, New York, De Gruyter, 97–107.
- Assmann, Jan 1995/1988. Collective Memory and Cultural Identity. Trans. John Czaplicka. *New German Critique* 65 (1995), 125–133.
- Bastman, Eeva-Liisa, Kallio, Kati & Lehtonen, Tuomas 2020. Vernakulaarin monta tasoa. Näkökulmia Matthias Salamniuksen runoon Ilo-Laulu Jesuksesta. *Elore*, 27(1), 15–36. <https://doi.org/10.30666/elore.89057>
- Bloom, Harold 1994. *The Western Canon: The Books and School of the Ages*. New York, Harcourt Brace cop.
- Campbell, Matthew & Perraudin, Michael (toim.) 2012. *The Voice of the People. Writing the European Folk Revival 1760–1914*. Anthem European Studies. London, New York, Delhi, Anthem Press.
- Deppman, Jed, Ferrer, Daniel & Groden, Michael (toim.) 2004. *Genetic Criticism. Texts and avant-textes*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- Gottelier, Lena 2020. Uuden laulun aika: Suomenkielisen nykyrunouden yhteydet ja erot kansanrunoustraditioon. Turku, Turun yliopiston julkaisuja. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7946-2>
- Grabes, Herbert 2010. Cultural Memory and the Literary Canon. Teoksessa Astrid Erll, Ansgar Nünning ja Sara B. Young (toim.), *A Companion to Cultural Memory Studies*. Berlin, New York, De Gruyter, 311–319.
- Grésillon, Almuth 1994. *Éléments de critique génétique*. Paris, Presses universitaires de France.
- Grönstrand, Heidi, Kauranen, Ralf, Löytty, Olli, Melkas, Kukku, Nissilä, Hanna-Leena ja Poltari, Mikko 2016. Johdanto. Ylirajainen kirjalli-

- suudentutkimus ja deterritorialisoiva lukutapa. Teoksessa Heidi Grönstrand, Ralf Kauranen, Olli Löytty, Kukku Melkas, Hanna-Leena Nisilä ja Mikko Pollari (toim.), *Kansallisen katveesta – Suomen kirjallisuuden yllirajaisuudesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1421. Helsinki, SKS, 7–37.
- Hako, Matti 1963. Riimilliset kansanlaulut. Teoksessa Matti Kuusi (toim.), *Suomen kirjallisuus I. Kirjoittamaton kirjallisuus*. Helsinki, SKS & Otava, 418–446.
- Hormia, Osmo 1960. *Suomalaisen runouden peonirytmit*. Helsinki, SKS.
- Hupaniittu, Outi & Peltonen, Ulla-Maija 2021: Arkistot ja kulttuuriperintö. Teoksessa Outi Hupaniittu ja Ulla-Maija Peltonen (toim.), *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Tietolipas 268. Helsinki, SKS, 7–18.
- Hyttinen, Elsi & Kivilaakso, Katri (toim.) 2010. *Lukemattomat sivut – kirjallisuuden arkistot käytössä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 930. Helsinki, SKS.
- Hyöty, Helena 2015. ”Toiset rakastavat, toiset vihaavat”: Ilmari Kainoon tuotannon julkinen reseptio Suomessa. Oulu, Oulun yliopisto. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526209623>
- Hämäläinen, Niina & Karhu, Hanna 2021. Riimillisen laulun asema pitkällä 1800-luvulla. *Historiallinen Aikakauskirja* 3/2021, 288–301.
- Hämäläinen, Niina & Karhu, Hanna 2019: Elias Lönnrot, Otto Manninen ja tekstin tuottamisen prosessit. Teoksessa Niina Hämäläinen, Hanna Karhu ja Silja Vuorikuru (toim.), *Satuperinteestä nykyrunoon. Suullisen perinteen ja kirjallisuuden yhteyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1446. Helsinki, SKS, 110–149.
- Hämäläinen, Niina, Karhu, Hanna & Vuorikuru, Silja 2019. Suullisen perinteen ja kirjallisuuden rajoilla. Teoksessa Niina Hämäläinen, Hanna Karhu ja Silja Vuorikuru (toim.), *Satuperinteestä nykyrunoon. Suullisen perinteen ja kirjallisuuden yhteyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1446. Helsinki, SKS, 21–50.
- Hämäläinen, Niina, Mikkola, Kati, Pikkanen, Ilona & Stark, Eija 2020. Miten kansasta tulee vernakulaari. Kansanrunoudentutkimuksen, kirjallisuudenhistorian ja kansankirjoittajien tutkimuksen kansakuva 1820-luvulta 2010-luvulle. *Elore*, 27(1), 37–59. <https://doi.org/10.30666/elore.89069>
- Jalava, Marja 2011. Siveellisyydestä sukupuoli-siveyteen. Th. Reinin eettinen ajattelu siveelisyyskäsitteen murroksessa 1880–1905. Teoksessa Tuija Pulkkinen ja Antu Sorainen (toim.), *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen – poliittisen käsittelen historia*. Helsinki, SKS, 83–104.
- Kainulainen, Siru 2011. *Kun sanat eivät riitä. Rythmi, modernismi ja Eila Kivikk’ahon runous*. Turku, Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-4791-1>
- Kainulainen, Siru, Steinby, Liisa & Välimäki, Susanna 2018. *Kirjallisuuden ja musiikin leikkauspintoja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1442. Helsinki, SKS.
- Karhu, Hanna, tulossa: Melancholic, joyful and outlaw voices. What literature and writers’ archival materials reveal about Finnish rhymed folksongs. Special Issue of *Folklore. Electronic Journal of Folklore* (Voice, Connection and Message), 2022.
- Karhu, Hanna 2021. Many Ways to Use and Play with Rhymes. Poet Otto Manninen and the Rhymes in Finnish Rhymed Couplets. Teoksessa Frog, Satu Grünthal, Kati Kallio ja Jarkko Niemi (toim.), *Versification: Metrics in Practice. Studia Fennica Litteraria Series*. Helsinki, SKS, 200–213. <https://doi.org/10.21435/sflit.12>
- Karhu, Hanna 2019a. ”Piipatusta simapillin, painenhuilun pajatusta? – Otto Mannisen ”Pellavan kitkijä” ja ”Luistimilla” -runojen yhteydet

- rekilauluperinteeseen”. *Avain, Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti*. 2/2019, 24–41. <https://doi.org/10.30665/av.74177>
- Karhu, Hanna. 2019b. Suullisen perinteen arkistoinneistot ja kirjoituksen variaatio – Antti Rytkösen keräämät rekilaulut. *Elore*, 26(2), 3–25. <https://doi.org/10.30666/elore.84544>
- Karhu, Hanna. 2010. ”Geneettinen kritiikki – uusia näkökulmia teoksen synnyn tutkimukseen”. *Avain, Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti. Tekstuaalilitieteiden erikoisnumero*, 3/2010, 68–74. <https://doi.org/10.30665/av.74804>
- Karhu, Hanna & Kuusmin, Anna 2021: ”Rekiviisuksen” halveksunta ja houkutus – Keskustelu arkkiviisuista ja rekilauluista 1870-luvulta 1910-luvulle. *Kasvatus & Aika* 15(1), 22–44. <https://doi.org/10.33350/ka.95615>
- Kivilaakso, Katri 2010. ”Pitäisikö vielä kirjoittaa sen, mikä on verisesti eletty?” Elina Vaaran julkaisemattomat muistelmat. Teoksessa Elsi Hyttinen ja Katri Kivilaakso (toim.), *Lukematomat sivut – kirjallisuuden arkistot käytössä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 930. Helsinki, SKS, 133–158.
- Kivistö, Sari & Polvinen, Merja 2014. Kirjallisuushistorian rajallisuus. *Avain, Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti*, 2–5. <https://doi.org/10.30665/av.74941>
- Kirstinä, Leena 2014. *Kirsi Kunnas – Sateessa ja tuullessa*. Helsinki, WSOY.
- Korhonen, Kuisma 2016. Kulttuurinen muisti ja kirjallisuus. Teoksessa Kari Väyrynen ja Jarmo Pulkkinen (toim.), *Historian teoria*. Tampere, Vastapaino, 237–269.
- Kupi, Pirkko 1968. Lauri Soini – unohdettu kirjailija. *Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja* 23. Helsinki, SKS, 46–72.
- Kurkela, Vesa 1989. *Musiikkifolklorismi ja järjestökulttuuri. Kansanmusiikin ideologinen ja taiteellinen hyödyntäminen suomalaisissa musiikki- ja nuorisojärjestöissä*. Jyväskylä, Suomen etnomusiikologisen seuran julkaisuja 3.
- Laitinen, Heikki 2003. *Matkoja musiikkiin 1800-luvun Suomessa*. Tampere, Tampere University.
- Laitinen, Heikki 1986. Surullista, köyhää ja nöyrää. Musiikillisen kansakuvan syntyvaiheita ja seuraus. *Musiikin suunta* 1986:3, 39–46.
- Laitinen, Kai 1981. *Suomen kirjallisuuden historia*. Helsinki, Otava.
- Laitinen, Lea & Mikkola, Kati 2013. *Kynällä kyntäjät – Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1370. Helsinki, SKS.
- Lappalainen, Päivi 1999. Epäkohdat esiin! – Realistit maailmaa parantamassa. Teoksessa Lea Rojola (toim.), *Järkisuskosta vaistojen kapinaan. Suomen kirjallisuushistoria 2*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 724: 2. Helsinki, SKS, 8–16, 18–42.
- Laurila, Vihtori 1956. *Suomen rahvaan runoniekat sääty-yhteiskunnan aikana. I osa. Yleiset näkökohdat*. Helsinki, SKS.
- Lyly, Pentti. 1983. ”Otto Mannisen ”Pellavan kirkkijä””. Teoksessa Kai Laitinen, Irja Rane-Peltola, Kaarina Sala ja Urpo Vento (toim.), *Kirjojen meri*. Helsinki, SKS, 110–115.
- Lyly, Pentti 2022 (ilmestyy). *Otto Manninen. Säkeiden runoilija*. Toim. Hanna Karhu ja Tellervo Krogerus. n.tamo, Helsinki.
- Mikkola, Kati 2021. Vähemmistöjen roolit muuttovassa arkistopolitiikassa. Perinnekokoelmien etnisissä ja kielellisissä rajanvetoja Suomessa ja Virossa. Teoksessa Outi Hupaniitti ja Ulla-Maija Peltonen (toim.), *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Tietolipas 268. Helsinki, SKS, 166–210.
- Nevala, Maria-Liisa 1989 (toim.). Sain roolin johon en mahdu: suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja. Helsinki, Otava.
- Peltonen, Ulla-Maija 2021. Provenienssiperaatteen kulmia. Teoksessa Outi Hupaniitti ja Ulla-Mai-

- ja Peltonen (toim.), *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Tietolipas 268. Helsinki, SKS, 47–80.
- Peltonen, Ulla-Maija 2020. *Barbaria ja unohtus. Historian kipujälkiä*. Helsinki, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Peltonen, Ulla-Maija 2003. *Muistin paikat: Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 894. Helsinki, SKS.
- Piggot, Michael 2005. Archives and memory. Teoksessa Sue McKemmish, Michael Piggot, Barbara Reed ja Frank Upward (toim.), *Archives: Recordkeeping in Society*. Wagga, Wagga, New South Wales, Centre for Information Studies, Charles Stuart University, 299–328.
- Pulkkinen, Tuija & Sorainen, Antu 2011. Johdanto. Teoksessa Tuija Pulkkinen ja Antu Sorainen (toim.), *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen – poliittisen käsitteen historia*. Helsinki, SKS, 9–35.
- Pulkkinen, Veijo. 2017. *Runoilija latomossa. Geneettinen tutkimus Aaro Hellaakosken Jääpeilistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1429. Helsinki, SKS.
- Saarimaa, E. A. 1923. Uudempi suomalainen kansanlyriikka. Teoksessa F. A. Hästesko [Heporauta] (toim.), *Suomalainen kansanrunous: yleisiä tutkielmia koulutyön ja itseopiskelun avuksi*. Helsinki, Otava, 167–191.
- Savolainen, Ulla & Taavetti, Riikka 2018. Rajoista ja niiden ylittämisestä. Lapsuus ja nuoruus muistelussa. *Elore* 25(2), 3–8. <https://doi.org/10.30666/elore.77141>
- Steedman, Carolyn 2002. *Dust: The Archive and Cultural History*. New Brunswick N.J., Rutgers University Press.
- Sykäri, Venla (tulossa). Rhymer's microcosm: variation and composition of the 19th century Finnish rekilaulu couplets. Teoksessa Venla Sykäri ja Nigel Fabb (toim.), *Rhyme and Rhyming in Verbal Art*. Studia Fennica Folkloristica. Helsinki, FLS.
- Taavetti, Riikka 2013. *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historian tutkimuksen lähteet ja suomalaiset arkistoratkaisut*. Pro gradu -työ. Historian ja etnologian laitos, Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201307312105>
- Tanner, Kerttu 1960. *Kalevalainen romantiikka suomalaisessa kirjallisuudessa vuosina 1890–1910*. Turku, Turun yliopisto.
- Tarkiainen, Viljo 1934. *Suomalaisen kirjallisuuden historia*. Helsinki, Otava.
- Taylor, Helen 2013. "What will survive of us are manuscripts": Archives, Scholarship and Human Stories. Teoksessa Carrie Smith ja Lisa Stead (toim.), *The Boundaries of the Literary Archive. Reclamation and Representation*. Farnham, Burlington, VT, Ashgate, 189–202.
- Vapaasalo, Sakari 1961. *Studier i Eino Leinos Kalevalaromantik. Del 1*. Uppsala, Lundequistska bokhandeln.
- Vainio-Korhonen, Kirsi 2021. Kadonneet ja unohtetut. Ruotsin ajalla eläneiden naisten kirjeet ja päiväkirjat julkisissa arkistoissa. Teoksessa Outi Hupaniittu ja Ulla-Maija Peltonen (toim.), *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Tietolipas 268. Helsinki, SKS, 146–165.
- Viikari, Auli 1987. *Ääneen kirjoitettu. Vapautuvien mittojen varhaisvaiheet suomenkielisessä lyriikassa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 468. Helsinki, SKS.
- Viljanen, Lauri 1959. *Lyyrillinen minä ja muita kirjallisuustutkielmia*. Helsinki, Werner Söderström Osakeyhtiö.